

SPRÅGFRONTEN

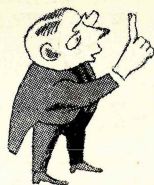
3. årg. nr. 8

År 107 efter Grundtvigs krav om et samnordisk universitet

August 1946

Her er han igen —

I en polemik (Information 16/7) har en mand med det morsomme pseudonym *Schmidt-Phiseldeck* angrebet professor *Theodor Geiger* fra Århus fordi han skriver med små bogstaver, *å* og *av* for *af*. Professor Geiger er udvandret fra Tyskland i 1936. S.-Ph. spørger harmfuld:

»— hvordan vil man forklare sig (og dette Forhold gælder i al Almindelighed, ikke Geiger specielt), at en Immigrantforfatter tillader sig at benytte en anden Retskrivning end sit nye Fædrelands officielle? — paa mig virker noget saadant nærmest som en »Uartighed« Tænk, hvis vi andre skrev løs paa Fransk og Engelsk (eller tidligere Tysk) saadan som det passede os.«

Ja, tænk hvis alle indvandrede tyskere, velkomne og uvelkomne, i århundredernes løb havde ladet være med at påtvinge os deres språk og typografiske uvaner. Tænk, hvis de i stedet for havde gidet lære deres nye fædrelands språk og — som professor Geiger — forstået, at *dansk* er et nordisk språk og kun kan bestå så længe det tilhører det skandinaviske språkfællesskab.

Så kunde vi bl. a. ha været sparet for målstrævet.

Fly! skreg de ...

En læser mener at *fly* (flyvemaskine) er udansk; på riktigt dansk burde det hedde *flyv* (svensk: flyg, norsk: fly).

Hertil ytres: *Fly* er ikke mere udansk end *tx ski*. Uviljen mod ordet skyldes udelukkende at det er norsk og at vi ikke er vænnet til det endnu. — Aversionen mod lån fra svensk og norsk er stærk; men lykkes det endelig et norsk eller et svensk ord at få fodfæste i dansk, føles det i ett og alt som dansk, i modsætning til låneord fra andre språk (anbelange, anfækte, gebyr, gemyse, sogar; air-minded, fact, flair, show etc.).

Fåmælt, kvie sig, selvsagt, skrøne, udbytte er

lån fra norsk. *Gubbe, ihærdig, spændstig, omtålelig* er lån fra svensk. De føles alle som danske, hvad de selvfølgelig også er. Selv nordiske ord hvis stavning vitterlig er udansk betragter vi (med føje) som danske: *emne, moro, sløjd*.

På samme sæt går det danske ord i svensk: *alfarvåg, bil, gennombrott, höra hemma, levebröd, räckvidd, samfärdsel, spränglård, spröd, spydig*. De akklimatiseres fuldstændig.

Man skal derfor ikke være ræd for at låne fra grannesprågene. De er i virkeligheden blot 3 grene av samme tungemål, og det er vort eget vi låner.

De store bogstaver

Jeg må her sige noget om min måde at skrive dansk på. Det er en ævig skam for en lang række undervisningsministre at man virkelig endnu må skrive lidt til forsvar for brugen av små forbogstaver i almindelige ord, skønt den ene efter den anden av disse ministre har erklæret sig for denne reform og dog intet har gjort.

Det vilde ikke være av vejen, om man i ett lille bind samlede alt det som danske sprogforskere har skrevet til fordel for reformen, N. M. Petersen, Lyngby, Verner, Såby, Bertelsen, Jespersen. Det vilde næppe skade sagen om man sammen med deres udtalelser avtrykte Byskovs forsvar for det modsatte standpunkt: man vilde da se, på hvad side de bedste grunde var anført. Og på omslaget kunde man anføre en lang liste på dygtige sprogforskere, der selv skrev med småt.

Men masser av folk hænger jo tankeløst ved det tilvante, det de har lært i skolen og dærfor tror er rigtigt. Danmarks nuværende statsminister (Stauning, red.), der jo benytter enhver lejlighed til at udtale sig om alle mulige spørgsmål og forbavsende tit har held med at sige et par borgerlige (!) ord, hvorved han slår hodet på sømmet, har nu ikke haft held på dette område; han har blot viist sin inderste naturs konservative grundlag, idet han holder på de store bogstaver, som man efter hans ord vil stryge »av uforklarlige årsager« — en smuk omskrivning for at han selv ikke har

haft tid eller lyst til at sætte sig ind i grundene, for de er ellers både mange og forklarlige. Men »det sprog vi har lært i slægtled efter slægtled bør ikke forandres«. Uforandret i hvor mange slægtled? Man behøver ikke at se mange bøger efter som er udkommet for 50 eller 100 eller 200 år siden for at se ændringer. . . .

De store bogstaver i navneordene. Dem hade mange folkeslag en overgang mer eller mindre gennemført, men de fleste er heldigvis blevet fri for dem, kun tyskerne og danskerne har beholdt dem. »Efter Arbejde kommer Hvile« med stort, »Først skal du arbejde, saa hvile« med lille. Det kan læreren forstå, men børnene? Og hvis en lærer dikterer blot ordene »Først arbejde, saa hvile«, så tvivler jeg om at nogen sprogforsker kan sige om det er navneord eller ikke. Der er masser av tilfælde, hvor ingen dødelig veed hvad ordklasse vi har, og dog skal børnene lære om man skal skrive

»gaa glip« eller »gaa Glip«. »Begaa fejl, ta(ge) fejl, gribe fejl« — hvor holder navneordet op? Men børnene skal plages med den slags spidsfindigheder.

Indførelsen av de små bogstaver vil faktisk ikke hindre eller vanskeliggøre læsningen av ett ord på hver 100 sider, men nu må barnet, og den voxne, et par gange i hver linie forelægge sig det spørgsmål, om det er et navneord eller ikke, han er ved at skrive.

Appel var, da han var minister, tåbelig nok til at forelægge spørgsmålet for finansudvalget. Er det da et spørgsmål om udgift? Nej og ja, dog ikke ja på den måde at finansudvalget bør avgøre det. Der tales om udgiften til at trykke skolebøger om: hvis man ikke kræver alt strax, kan man uden ulempe la de gamle bøger være tilladte, til de av andre grunde alligevel skal trykkes om — det sker jo da med visse mellemrum. Børnene kan sagtens læse bøger med den gamle retskrivning, selv-

om det ikke forlanges av dem, at de skal stave på samme måde.

Men spørgsmålet er økonomisk på en langt mere gennemgribende måde. Ved en reform spares der for alle dansklærere et milliontal av arbejdstimer, som nu må bruges til at indpiske de store bogstaver. Jeg har også set statistik over, hvor meget tid der ved reformen vil spares for sætterne, der nu hvert øjeblik må gå fra kassen med de små til de store: sætningen vil gå betydelig hurtigere. Det samme er tilfældet med maskinskrivning. Tid er mer end penge. . . .

Otto Jespersen.

Kapitlet »Modersmål« i
»En sprogmands levned«.

Vejledning til selvstudium

Didrik Arup Seip har i *Nordisk Tidskrift* 1938, side 409, skrevet om »Språket i Norden«.

Sammesteds, side 351, har professor Elias Wessén skrevet en artikel »Hur vårda vi den nordiska språkgemenskapen?«

Begge artikler er i høj grad værd at læse. Professor Seip skriver om de nordiske språgs fortid, deres uligheder og ligheder, og i synderlighed om de tre språgs indflydelse på hverandre. Elias Wesséns artikel handler om de nordiske språgs fremtid; den indeholder gode forslag til imødegåelse av språgforbistringen. Forfatterne kommer begge to ind på faren ved at tilhøre et trangt og trangsynet språgområde. — Citater av begge artikler findes i dette nummer av Språgfronten.

Sven Clausen: *Årbog for nordisk målstræv III* (Nyt Nordisk Forlag 1940, kr. 4,75) indeholder bl. a.: En artikel om det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 1869 av dr. phil. Marius Kristensen. — En udførlig oversigt over fremmedordenes stavning i norsk, svensk og dansk. — Et rundspørge blandt nordiske forfattere: A. Anser De det for utilbørligt at en forfatter i sit ordvalg tar hensyn til de andre nordiske mål? B. Anser De det for nyttigt at holde fast på en fælles staveform selv om den strider mod udtalen? — En liste over greje norske ord. — Nogle små artikler om jævnføring av yrkesordforrådet indenfor postvæsenet, tinglysningslovgivningen og hos apotekerne i Sverige, Norge og Danmark. — Desuden findes der »Ideologi for nordisk målstræv«, universalpolemik, »Ufødte ord«, dagbog, breve til redaktøren m. m.

Hæderstavlen

»Rød mand fanger tynd lykke« siger et dansk ordspråk. En rød mand er bl. a. en mand som sympatiserer med målstrævet, men ikke tør ta mod til sig og skrive med små bogstaver, å osv.

På Hæderstavlen vil vi idag skrive navnene på to mænd, som ikke er rædde, men tværtom urædde.

Ingeniør Oskar Nilsson, ejer av farvefabrikken Allak, har allerede for flere år siden gået bort fra store bogstaver og aa. Også i sit glosevalg viser han sig uræd, fx:

»Såfremt indholdet af denne dåse ikke helt svarer til Allaks vanlige kvalitet, skyldes det, at birsten på de rette tørfarver i øjeblikket er så stor, at vi har været tvunget til at anvende erstatningsfarver.«

Direktør C. Barfoed har nylig indført små bogstaver og å i sit firma, Odense Omnibus A/S. I maj kunde man læse i Odense-bladene:

»Omnibusserne ændrer køreplan og linjeføring samt atteråbner linjen til Åløkke mandag d. 3. juni. De nye køreplaner fås gratis på vognene.

Odense Omnibus A/S«

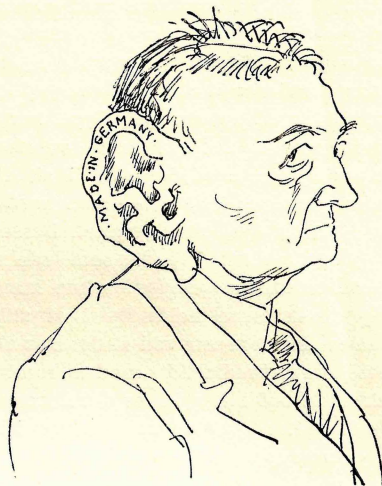
Denne annonce avstedkom harmeskælvende protester, bl. a. fra en indsender i »Fyens Stiftstidende« 2. juni, hvori der tales om »sproglig Uhyrlighed« og opfordres til at »slutte Kreds om vort Modersmål«

Som svar gjorde adjunkt Skjødt sagligt rede for følgende: *atteråbne* er et gammelt dansk ord, som endnu lever i svensk og i danske dialekter, og avslørede det tankevækkende tilfælde at avisen netop 100 år tidligere, 2. juni 1846, havde indeholdt et forarget indlæg mod det »nye« og »søgte« ord *fødselsdag*, som var foreslået til avløsning av *Gebursdag*.

Elias Wessén:

Onödiga olikheter mellan de nordiska skriftspråken böra icke upprätthållas — och framför allt icke införas. Stavningsfrågor få icke användas till att språkligt och kulturellt isolera oss ytterligare. Det vore icke för mycket, om rättskrivningen och andra språkfrågor regelbundet bleve föremål för överläggningar av språkmän och författare från alla de nordiska länderna. Det är en stor och viktig framtidsak det ytterst gäller — av lika stor betydelse för alla de nordiska folken.

Det moderne danske språøre

Kender De hr. Hüphoif (født Andersen)? Det er ham som siger:

arier	i st. for ikke-jøde
folkefælle	— landsmand eller medborger
folkegruppe	— mindretal
fuldjøde	— heljøde
rum-beständig	— krympefri
toldberigtiget	— fortoldet
osv. osv.	

Desuden skriver han breve til bladene hvori han slår kreds om vort modersmål og står fast.

Didrik Arup Seip:

Nå igjen lyder det flere røster i Norden for at vi skal holde på nordisk enhet så langt som råd er. I Danmark vil noen reformere rettskrivningen utifra tanken på samarbeide mellom språkene i grannelandene.

Det hever sig også enkelte røster for at dansk skal ta inn ord fra de andre språkene i Norden, og for at man skal ta hensyn til svensk og norsk når fremmede fagord blir tatt i bruk, så der ikke oppstår nye unødvendige ulikheter.

Også i Sverige har språkmenn og skolemenn gitt uttrykk for samme tanke. Selv i Norge, hvor språkstriden gjør det mer innviklet, har representanter for ulike opfatninger i språkstriden tatt ordet for at i rettskrivning kan vi ta hensyn til grannespråkene....

Vi kan ved de endringer vi foretar i våre skriftspråk, tenke på det som vil gjøre det lettere for folkene i Norden å forstå hverandre, så langt det lar sig forene med nasjonale og praktisk-pedagogiske hensyn. Der vi taler likt, bør vi også lengst mulig skrive likt.

Titte og se

Ordet *titte* har vi tilsammens med svensk, men ikke med tysk. Det kan derfor ikke stå sig i konkurrencen med ordet: *se*. Der opstår nyanser og bitoner, som medfører at et med Sverige fælles ord efterhvert glider ud af språget. Også her gælder det at kvinderne er mere trofaste overfor det i Danmark underlegne nordiske mål. Til sit lille barn siger moderen endnu: *Tit, tit*, — men hertil er ordets brug i praksis også indskrænket. Dersom man nu hade en språgpolitik i landet som lade vind på at bevare det nordiske språgfællesskab, kunde man tænke sig at skolerne holdt liv i et slikt med svensk fælles ord, som var ved at dø. Den almindelige opfatning går imidlertid i modsat retning. Når et nordisk fællesord blir sykt, er det lærerens plikt at stræve det efter livet og udrydde det i stille og iøvrigt i elevernes språk. — Det er også en art målstræv.

12. lexie i nordisk målstræv

Når man har to sæt gloser, hvorav det ene er forståeligt blandt 14 millioner mennesker (900.000 km²) og det andet kun blandt 4 millioner (44.000 km²), så er det tåbeligt at odle det sæt, som har den mindste *aktionsradius*. — Det kan iblandt være brydsomt at bruge de skandinaviske ord som er trængt ud af dansk eller er ved at blive det, fordi folk blir flove og derfor harmfulde, når de hører dem. (Ingen tykkes mærkværdigt nok at blive flov over at bruge eller høre ord som: isenkram, greuel, hole, verfe, neme, umsonst, obsternasig osv).

Men i de fald hvor det danske ord stadig lever og endnu er det tyske jævnbrydigt, findes der ingen undskyldning for at bruge separatgloserne i stedet for de nordiske, dvs. mere effektive.

Av den siste kategori kan nævnes:

bryde sig om	i st. for kere sig om
dirre, skælve	— zitre
gal	— forkert
grøntsager	— gemüse
hændelse, tildragelse	— begivenhed
ivrig, nævenyttig	— emsig
kapløb	— væddeløb
kløft	— slugt
malm	— ertz
næring	— erhverv
pågående	— anmassende
rækværk	— gelænder

I Sproggrøftforeningens hefter findes udførlige, grundige lister over ord, som man bør søge at und-

gå, og især over ord, som man bør lægge vind på at bruge.

I Sverige har Nämnden för svensk språkvård nylig udgivet Gösta Bergmans »Särsvenskt och samnordiskt«, som bringer er lignende oversigt for svenskere (ca. 1000 ord).

2 Citater

»Der (nemlig i arbejdsudvalget i Noregs lærarlag) var dei samde med meg um at det burde verta samdryftningar millom nordmenn og svenskar, gjerne med danskar og, um å finna fram til ei sams skriftform for alle dei ordi som lyder og kan skrivast likt i dei tri nordiske mål svensk, dansk og norsk.«

Olav Hoprekstad,
ordførende i det udvalg, som på Noregs lærarlags vegne skulde ytre sig over det norske rettskrivningsforslag.

»Jeg, som kun havde rejst syd på, hvor altså avskeden fra København er avsked med modersmålet, følte mig nu halvt som hjemme gennem Sverige, kunde tale mit danske språk, og hørte i landets tunge kun som en dialekt af det danske. Jeg syntes, at Danmark udvidede sig . . . «

H. C. Andersen.

»Mit livs eventyr« side 206.

Piet Hein skriver:

»Det er det samme språk vi taler indeni.

Al vår språkforbistring ender,
når vi kender mellem venner.

at det er samme språk vi taler indeni.«

Denne vise synges ofte ved nordiske møder. Det minder om den gamle reklame: »Ødelæg De ganske roligt Deres mave. Den ægte islandske mavebitter skal nok kurere Dem.«

Således ender det nordiske språgsamskab som bugtaleri, hvilket er meget apropos, da det jo bare anvendes ved middagsgilder.

Abonnement

tegnes hos boghandlerne eller på Cent. 775
lokal 45 eller skriftligt til »Språgronten«,
Gyldendal, Klareboderne 3, København K.
Postgiro 721. Prisen er 6 kr. for en årgang
(12 numre).

Redaktører: Sven Clausen og Sven Tito Achen, København. Korrespondenter: fil. kand. Sigfrid Lindstam, Göteborg, kand. filol. Alf Hellevik (nynorsk), Oslo, og rektor Edvard Stang (bokmål), Drammen. Expedition: Gyldendal. Tryk: Nordlunde, Kbhvn.